

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՈՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՈՆԻԱ ԸԱԲԱԹ 19 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1866

ԹԻՒ 773

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՈՆԻԱ, 19 ՓԵՏՐՈՒԱՐ

Մեր քաղաքի խնդրոյն պատճառաւ Վաղղիոյ և Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց Տասարակապեալութեան մէջ պատահած դժուարութիւնները կը շարունակուին և Ներսիսիոյ քաղաքագէտ երեւելի անձանց ծանր ուշադրութիւնը գրաւած են: Վաղղիոյ զօրաց Մէքսիքոյի մէջ մնալը՝ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց ժողովրդոց գրգռութիւն կը պատճառէ: Ուստի այս Տասարակապեալութիւնը կը պահանջէ որ նոյն զօրքը որ յառաջ մեկնին Մէքսիքոյն, Նահանգաց Ներքին թէպէտեւ կը խոստանայ զանոնք ետ կանչելու, բայց կուզէ որ նախ և յառաջ Միացեալ Նահանգաց Տասարակապեալութիւնը ճանաչէ և ընդունի Մէքսիքոյի կայսերական կառավարութիւնը: Սակայն Վաղղիոյ զօրքը Վաղղիոյ այս խնդիրը մերժելէ ետեւ կը յայտնուի թէ ինքը՝ Մէքսիքոյի մէջ Տասարակապեալութեան կառավարութիւնէն ի դատ, որուն նախագահը ժուարեղն է, ուրիշ կառավարութիւն չկրնար ճանաչել: Այսու ամենայնիւ կը խոստանայ առայժմ կատարեալ չէզոքութիւն պահել պատերազմող երկու կողմանց նկատմամբ, և կը յայտնուի թէ պատերազմը լմբնալէ ետեւ Տասարակապեալութեան կառավարութիւնը պիտի վերահաստատուի Մէքսիքոյի մէջ:

Այս ամեն զրուցածներէն կը տեսնուի թէ Մէքսիքոյի խնդրոյն լուծումը շատ դժուար է և կրնայ Վաղղիոյ և Միացեալ Նահանգաց մէջ եղած բարեկամական յարաբերութեանցը վնաս պատճառել: Թէպէտեւ առայժմ չկրնանք թէ այս գործէն պատերազմ մը ծագի յիշեալ երկու տէրութեանց մէջ, սակայն առանց պատերազմի ալ ամենադժուար կերպի այս խնդրոյն կարգադրութիւնը:

Բարձրագոյն թաղուելու առթիւ Վաղղիոյ թաղուելոյն ընթացքէն զատ զՏասարակապեալութեան մէջ նշանակու-

թեան անձանի կը համարուի հետեւեալ յօդուածը: «Օտար տէրութեանց հետ ունեցած յարաբերութիւններս գոհացուցիչ և բարեկամական են. և ամեն ինչ երկիւղալի պատճառ մի չեմ տեսներ ընդհանուր խաղաղութեան աւրուելուն նկատմամբ: Վաղղիոյ և Վաղղիոյ նաւատորմաց փոփոխակի ալյցելութիւնը և տեսութիւնը այս տէրութեանց նաւահանգստաց մէջ մեծապէս նպաստաւորաց եղաւ երկու ազգաց բարեկամութեան կապը ամրացնելու և անոնց ծիրալիք համաձայնութիւնը ապացուցանելու յօդուած խաղաղութեան աշխարհին»:

Տարալից չկայ թէ Վաղղիոյ ու Վաղղիոյ մեծ տէրութեանց համաձայնութիւնը շատ օգտակար է ընդհանուր խաղաղութեան անվտանգութեան: Վաղղիոյ այս բարեկամական համաձայնութեամբ բազմաթիւ դժուար գործքեր կրնան կարգադրուիլ առանց արիւնահեղութեան:

Իսլանդացի ժողովրդեան ցաւալի դժգոհութիւնը կը շարունակուի, և այս պատճառէն ծագած ֆէնիաններուն ապստամբական միաբանութիւնը բաւական նշանակութիւն կը պատճառէ կառավարութեանը: Որ ամեն հարկաւոր միջոցները ի գործ դրած է զլսաւոր խողովոյնը ձեռք առնելու համար: Վիեննաներուն չարամիտ երդմանկցութիւնը, թէպէտեւ զբարւոր և ընդարձակ կերպի, այսու ամենայնիւ տարակրպէտ չկայ թէ կատարելապէս անհետ պիտի ըլլայ կառավարութեան գործունեայ հսկողութեամբը:

Վեհափառ Թաղուելոյն իւր գահալստութեանը մէջ այսպէս կը խօսի այս դէպքին վերայօք:

«Ապստամբական երդմանկցութիւն մի, դժբաղդար, երեւան ելաւ իսլանդացի մէջ, որուն նպատակն է հաստատեալ իշխանութիւնը կործանել և ստացուածոց իրաւունքը ու կրօնը եղծանել: Այս սկիզբական առարկայից հաստատուն և անխախտ մնալուն վերայ հոգ տանող ամեն անձինքը, առանց խտրութեան կարգի և կրօնի, իրենց տհաճութիւնը յայտնեցին և դատաւարանքին յիշեալ խոփալոյզը ընկերութիւնը: Հասարակ գատարանաց սահմանա-

դրական կարողութիւնը բաւական եղաւ նուաճելու զայն և օրինաց իշխանութիւնը հաստատապէս և անկողնացաճութեամբ անխախտ պահուցաւ»:

Ներսիսիոյ ժողովոյն մէջ, միտք Օտոնով պատգամաւորը, որ իսլանդացի է, յետագայ առաջարկութիւնը ըրաւ, այսինքն թէ խորհրդանոցը ցաւօք սրտի կը տեսնէ իսլանդացի դժգոհութիւնը և կառավարութեան պարտքն է այս դժգոհութեան պատճառները փնտռել և անհետ ընել զանոնք: Միտքը կը լսուի մեծապէս դէմ դրաւ այս առաջարկութեանը, որ երկար վիճաբանութեանէ ետեւ մերժուեցաւ 346 քուէիւք ընդդէմ 25 քուէից:

Միտքս Սպանիոյ կառավարութիւնը, ըստ սովորութեան, երեսփոխանական ժողովոյն առջեւ դրաւ տարուան մը մէջ եղած դեսպանական թղթակցութիւնները: Այս նամակներէն կը յայտնուի, որ Սպանիոյ կառավարութիւնը, զինի ճանաչելոյ և ընդունելոյ խաղաղութեան թաղուելոյնը և անոր հետ բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատելէ ետեւ, դարձեալ թախանձանօք խնդրեր է Վաղղիոյ տէրութեանէն, որպէսզի երաշխաւոր ըլլայ թէ Պապին աշխարհական իշխանութիւնը ամեն դէպքերու մէջ անսասան պիտի մնայ, թէ և Հռոմ սուրբ Վահագն անարժան և տնվայելուչ ընթացքի մէջ գտնուի, և առանց ուշադրութիւն մատուցանելու հոռմէացի ժողովրդեան ազատ կամայ յայտարարութեանցը: Փարիզի Սպանիոյ դեսպանը յանձնեցաւ նաեւ թէ՛ ըստ իւր կարծեաց, կաթոլիկ տէրութիւնները իրաւունք ունին և իրենց պարտքն է, ազատաբար գործել՝ այսինքն Պապին նպատաւորաց ըլլալ զինուորացութեամբ, եթէ Հռոմ մէջ յեղափոխութիւն մի ծագելու ըլլայ զաղխացի գորաց՝ յիշեալ երկրէն մեկնելէ ետեւ: Թէպէտեւ Վաղղիոյ արտաքին գործոց տեսուչը մերժեց է այս անտեղի խնդիրները, այսու ամենայնիւ որովհետեւ բոլորովին հակառակ են այն որոշումն որով Սպանիոյ ճանաչեց խաղաղութեանը, այլ և հակառակ ըլլալով 1864 Սեպտեմբերի 17-ի հայտարարութեանը:

ՔԱՂԱՔԱՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Խնդրեմ բոլոր Հայաց հանդիսից խնդիրներէն տպել իրենանց հանդիսից մէջ այս խնդիրքս: (1)

Ամենախնայող Խնդիր բոլոր Հայագիւր վիճակաւոր առաջնորդներին, հոգեւոր և աշխարհական զանազան ազգային ժողովներին և ընկերութիւններին, զրաւուն կառավարիչներին և տէրերին, զբարձրագոյն տէրերին և կառավարիչներին, օրադիրներին, ամուսնիներին (հանդիսներին) տէրերին և անօրէններին, մանաւանդ ամենայն ուսումնական և ուսումնասիր հայերին:

Եւ միտք ունիմ և աշխատեմ ամ տպել, (եթէ Աստուած ազնոյի) մէկ ընդհանուր հայերէն ցուցակ նայելիք լեզուաւ տպած բոլոր գրաւոր աշխատութեանց: Այսպիսի ցուցակը պիտի իրենան մէջ պարտեմակէ Ա. բոլոր ուր եւ ինչ ժամանակ եւ ինչ տպած, հին թէ նոր, հայ մատենաների, օրադիրներին, լրագիրներին, ամուսնիներին, օրացոյցներին, զրաւունքներին, բրօշուրներին, տպած տետրակներին, վայելչագրութեան օրէնակներին և երաժշտական խաղերի վերնագիրները (մակագիրները), ինչոյն որ ներքուքը գրած է, օրէնակի համար: Բ. Հայերէն մակագիրներով տպած պատկերներ ստորագրութիւնը, զոր օրէնակ Վարդանայ, Տիգրանայ, Հայկոյ և այլն և այլն, նոյա խորհուրդը, մեծութիւնը, հեղինակը և փորագրողի անունը, երբ և ուր տեղ տպած, ինչ արժէ, որ տեղից կարելի է գնել: Գ. Համառօտ պատմութիւնը, տեղեկութիւնները և հասցեները (վերջինը հայերէն և գաղղիերէն լեզուաւ), բոլոր անցեալ և այժմիս հայ խմբագրութեանց (հանդիսից, ամուսնից և օրագրից) և տպագրատանց, (վերջինը թէ հայոց և թէ օտարազգի), ուր որ կայ կամ եղել է տպա-

(1) Այս ազգասիրական յօդուածը, զոր Բեդեգրդարեկէն յուղարկած է մեզ մեծարգոյ պարոն Միքայէլ Մ. Միանաբեանց ստանձնական պաշտօնատարը, յօժարամիտ ի յոյս կընծայեմք Արշալուստի միջոցաւ, եւ յաշտողութիւն կը բարեմտադրեմք անոր առաջարկած ազգագոյն գործոյն:

գրութիւն հայերէն լեզուաւ: Գ. Գրաւոր և ձեռագիր աղբիւրները, որ տեղից որ կարելի լինի քաշել վերայիցեալ Ա. Բ. և Գ. հատուածոց մէջ նշանակուած տեղեկութեանց համար ծանօթութիւնները: Ե. Հայերէն բոլոր հայ գրաւորութեան իւր որոնց գրաւորութեան վաճառական հայոց գրեւոր: Զ. Համառօտ ծանօթութիւնը և հասցէներ բոլոր Հայոց տղայոց և աղջկոց ուսումնասիրաներին, թէ մեծերի և թէ փոքրների:

Այսպիսի ծանօթութեանց մէջ բաւական է որ պարտեմակուած լինէր ամենայն վարժարանի կամ ուսումնասիրանի մասին, որոնք դատաւոր և աշակերտ կայ, ինչ առարկաներ կամ գիտութիւններ են ուսումնաւոր աշակերտները, ինչ գիւրբերով կամ տետրակներով (զորի) մակնունքը կամ տետրակի շարագրողները անունը, որ տեղի է վարժարանը այսինքն զիւրի կամ քաղաքի, գուստի, նահանգի թիւը, փողոցի և տանտիրոջ անունները, տան թիւը, որ թողաւորութեան մէջն է, և որ գիտաւոր քաղաքները (զիւրի և զիւրաքաղաքներ ուսումնասիրաները): որոնք Ռուսաց վերստ է կամ Յրանայի լիւն:

Յուցակը կը տպուի հաշտագրի (գաւթարի) ձեռք, օրինակի համար, այսպէս:

Աստուածաբանութիւն, կամ պատմ. կամ թատրոն, կամ մաթեմատիկայ.	
Ճարգ հոգւոյ. «Այս ըստ եկայ աշխարհ, որ ամեն, ու որ ինձի հաւատայ, խաւարի մէջ շինայ», Յովհաննէս ԺԲ. 46: Երկրորդ տպագրութիւն, Կ. Պոլիս ի տպարանի Ա. Չըրչի 1856 24 ծաւ կրեւ 36:	
Շուշանիկ դուստր մեծին Վարդանայ Հայոց սպարապետի: Ողբերգութիւն, ազգային պատմութիւնից բաժանած երեք հանդիսի վրայ. զորք Յակովբայ կարինեանց: 1860, Թիֆլիզ, ի Հայ տպարանի Վարդիկ Մեղրեմեանի և Համբարձումայ Լեւիտանեանց Տաճալ կրեւ 73:	
Թուարանութիւն յերկու գիրք բաժանեալ ի հայր Սուքիաս վարդապետէ Աղամարտից ի Հայրապետութեան տետրակ Ղուկասու Հայոց կաթողիկոսի յամի Տեառն 1781 ի Մարտի 8 և ի Թուականութեան Հայոց ՌՄԼ, ի Վ. Ե. նետիկ, ի տպարանի Գեմարեանց Թէոփոսեանց քառաւոր կրեւ 521:	

կերտվեցին դուրս պաշտօնաւոր կամ անպաշտօն անձերու միջնորդութիւնը չ'ընդունիր :

ԺԲ. Ատեանը և ընդհանուր ժողովը իրենց համար չ'իշխում մասնաւոր կանոններով կրթութիւնը և ամեն անգամ ստույգունէ յանձն կ'անուանան իրենց համեմատ վարուիլ : Այս դրուելիք կանոնները ներկայ յղուած են իրու զէմ չ'են կրնար ըլլալ :

ԺԳ. Աւտոմատէր ընկերութիւնը մասնաւոր գործակալներ ունի ոչ միայն իշխման այլևս ուրիշ գաւառներու և հետաւոր քաղաքներու մէջ, ու անոնց օգնութեամբ կ'ուզէ օրէ օր աւելի մօտեցալ իր նպատակին : որոնք, ինչպէս վերը գրուած է, կը հարկադրէ ուսմանը տարածել և հետևապէս ուսումնաւոր պատրաստել ապագային համար :

ԺԴ. Գործակալ մը հարկու անգամէ Աւտոմատէր ընկերութեան, սակայն չ'ընտրուող ատենին հարցը լինելու որոշում մ'ընել կամ ընկերութեան ոգւոյ զէմ վարուիլ թէ՛ ազգայիններու և թէ՛ օտարներու քով :

ԺԵ. Գործակալ մը աւելի չ'ընտրուող հաստատուիլ քաղաքի մը մէջ, և երբեք գործակալ մը չ'ընտրուիր քով պահել կամ գործածել ընկերութեան համար ժողովուած ստակը : Եթէ հարկը կամ արտադրանքը ստակն, գործակալին կրնայ օգնական ընտրուիլ :

ԺԶ. Այլ ուր կ'ուզէ Աւտոմատէր ընկերութեան անգամ գրուիլ կրպարտաւորի տարին զանէ մէկ ստորագրութիւն անուի : Ամեն ստորագրութիւն հինգ զուրուէ, իսկ ստորագրութիւն անձերու համար սահման մը չ'իշխ, և իրենց մասնաւոր նուրը որոշ կ'որոշուի կը յիշուի ու տուողին կամ իրեն համեմատ կը դրոշմուի :

ԺԷ. Եթէ, Աւտոմատ չ'ընէ, հարկը այնպէս ստակէ որ ընկերութիւնը լուծուի, ընդհանուր ժողովը միայն կրնայ կտրուի որոշում մ'անուանել և ընկերութեան բոլոր ունեցածը ազգային հիմնադրութեան մը սկստակալնել : Երբեք անգամ մը ըլլ' պատուաւոր և թէ՛ գործունէ, կրտսեր չ'ունի իր տուած ստակը ետ խնդրել կամ ընկերութեան լուծուելէ ետև պահանջուիներ երևան հանել :

Ասանուն նայելով, Աւտոմատիւնը ազգային գործերը ողջալի վիճակի մը մէջ կը գտնուին : ան իշխանութիւնը երթալով կը զօրանայ, ազգային սնտուկը բոլորովին դատարի է, մեծ և պզտիկ մէկը չ'ուզեր ազգային տուրք վճարել, սուրբ փրկէ հիւանդանոցին տնայինները ուսուցիչ հաց և հագնելու հագուստ չ'ունին, և իրօք անթի և մերկ պիտի մընային, եթէ Հոգաբարձութիւնը խնամք չ'տանիր ազգասէր երեւելի անձանց մասնաւոր օգնութիւնը և ողորմութիւնը խնդրելու և ընդունելու : Վերջապէս Սահմանադրութիւնը՝ թէպէտև գործ մի տեսած չ'ունի վասնզի առանց գրամոյ ինչ կրնայ ընել, այսու ամենայնի մէկ շատ պաշտօնատարներ, խորհրդայ քարտուղարներ և զբաղիներ ունի, որոնց ամակալները ազգային պարքը կը բազմապատկեն :

Ահա այս օրինակ է Վ. Պոլսոյ ազգային գործոց ցաւալի վիճակը : որուն համար, ինչպէս նաև ընդհանուր ազգին կացութեան բարելաւութեանը համար, կը պարտաւերիք երկնային ողորմութիւնը հայցելու : վասնզի մարդոց ջանքը՝ այսինքն Սահմանադրութիւնը որուն վերայ էր ամենուն ախկալութիւնը, մինչև ցայսօր անօգուտ եղաւ և չ'ընդունաւ ազգային բարեկարգութիւնը վերահաստատելու :

Սահմանադրութիւնը իր 726 թուոյն մէջ ազգային գործոց վերայ ապակէ կը դրէ :

«Վաղաքական ժողովէն հրաժարելոյ թիւն օրքան զոր կաւելնայ և լաւանու նայելով արդէն վեցի հասած է : Սահմանադրութեան խօսք կը պարտի թէ՛ Վաղաքական ժողովին և քրքազան Վարդարքին մէջ ինչ ինչ խնդրոց վրայ անհամաձայնութիւններ ծագած են : անհամաձայնութիւններ՝ որոց պատճառները ծանօթ չ'են մեզ, բայց վերջապէս տարակոյն չ'մնար թէ ազգային գործոց արդէն տարտամ և անգոհացուցիչ ընթացքին վատթարման առիթ են» :

Իսկ Վարդայի Հատարի լրագիրը՝ իր թերթին մէջ որ ի 5 փետրուարի, ազգային կացութիւնը վրայօք մէկ շատ ցաւալի բաներ գրելէ ետև՝ այսպէս կը վերջացնէ իր յօդուածը, զոր հայերէն թարգմանելով կը հրատարակելիք :

«Վեցէ՛ Սահմանադրութիւն - քանզի Սահմանադրութեան շնորհիւ այնպիսի ընդհանուր ժողովոյ մի արժանացեր եմք որ, եթէ լսէ թէ Ազգ. պիտի կործանի կըսեն, կարծես թէ պատրաստ է հարցը» :

նեղութիւն, Եւրոպ, որպէսզի ընդհանուր ժողովը երթալէն ազատի : Վարձեալ անգամի կը օնակալ ժողով մի ունեցանք, որ միայն պորտ համարելու զբաղեալ է : և աշխարհականները արհամարհելու նպատակով՝ յանցաւոր կը օնանորները պաշտպանելու միջոցները կը մտածէ : Վասնայէս այնպիսի Վաղաքական ժողովներ ունեցանք, որ ազգային գործերը անուշ տեղը կ'աղծնէ՝ ամեն զէնութիւնները հիմնադրելու և ճիշդի տարածելու պատճառ ըլլալէ ի դատ, ամենին աղէկութիւն մի բրած և գործ մի տեսած չ'ունին» :

Աւտոմատիւնը սկսելու կը դրեն մեզ. «Վաճառականութեան երկրորդ ատենին նախադաս վսեմաշուք է : Վահան է ֆէնտին, որ իւր բանիւն և հատարիմ ծառայութեամբ կայսերական կառավարութեան գոհունակութիւնը լիովին ձեռք բերած է, երկրորդ կարգի առաջին աստիճան (Սանիէ միթէմալիկ) ընկալաւ :

Այլև նոր ատենին անգամ Սուրէնեան մեծարգոյ ֆէնտինէն է ֆէնտինի երկրորդ կարգի երկրորդ աստիճանը շնորհուցաւ :

Կիլիկիա պատուական լրագրոյն փետր. 5 թուոյն մէջ հետեւեալ բերելով յօդուածը կը կարգաւք :

«Վայսը (Վաղլիյ), ըստ սովորութեան, այս տարի ալ պարտահաղթէ մը տուաւ : ուր ներկայ գտնուէր են Վաղլիյ բոլոր մեծամեծ պաշտօնակալք՝ իշխանք՝ գեապանք և ուրիշ բարձրաստիճան անձինք : Հատ ազգերու մեծամեծներէ զատ, այս հանգիստին հրաւիրուէր են մի ազգայիններէն Ազգ. ֆէնտին և իւր տիկինը՝ Օսմանեան և Պարսից գեապաններէն հետ, ֆարուսի ֆէնտին ֆ. Տատեան, Վաղար աղա, Սալաւան ֆէնտինէն խան ու իւր տիկինը, և Վարիման խան :

«Վայսըն ու կայսրուհին Վարիման խանին հետ քառորդի մը չափ տեսութիւն ըրեր են : կայսրը զինքը առաջուց ճանչնալն և իւրուի և Սիւլուն խաներուն հետ պատուանշան ընդունելն յիշեր, և այս անգամ փարիզ գտնուելուն պատճառ յայտնելով՝ ջերմ համակրութեամբ վերջ տուէր է տեսութեանը : «Վարիման խանը՝ Վայսից կառավարութեան կ'ուզանէ փարիզ զրկուած է Վարսիք քանակին զինական պիտոյքը հոգալու համար» :

Վահանէն հետեւեալ նամակը յուղարկած են մեզ ի հրատարակութիւն :

Յարգոյ խմբագիր, Վահան, 8 Փետրուար 1866 :

Մտերմ, չեմք զիտեր որով յորիմամբ, 15—20 անգամաւ Հայ երկրորդական Վ. Պոլսին Եղիլու տու եկած են անկախութեամբ արդիւնաւոր պաշտօններ գտնելու : Յետեւին այն է, որ այս Հայ երկրորդական արդիւններն անհիշելի են : Եւրոպայի պատրաստ գործը ձգելով այս տեղ եկած են, որ անգործ կը պարտին և հետևաբար խեղճութեան մէջ մնայած են :

Աստի ազգավարար կը խրատուի մերայնոց ամենցուն, թէ՛ Վ. Պոլսը, թէ՛ իշխման թէ՛ ուրիշ քաղաքաց շայոց, ուղիւղել թէ՛ իշխման թէ՛ անկախութեամբ ակալել չ'ընկալան անհիշելի յորդորանոց, և հայրենիքին թող տուլ իշխման չ'ընաւ : ուր փոխանակ արդիւնաւոր գործ գտնելու, իրենց խեղճութիւնը պիտի ախկալեն ծանապարհօրէութեան և ուրիշ անօգուտ ծախք ընելով :

Վասնզի Եղիլուտի մէջ շահուտ պաշտօն մի գտնելու համար միայն անգործական լեզուին տեղեկութիւնը բաւական չէ, այլևս սկտք է որ մերկանական արհեստը՝ մանուսալ արդիւններ լեզուն գիտնան և պարկեղտութիւն ունենան : Ի վերայ այս ամենայնի, զարծեալ զիմին չէ շուտով արդիւնորք պաշտօն մի գտնելու :

Վաղաշում, յարգոյ խմբագիր, այս ազգավարական ծանուցումը մէկ քանի անգամ հրատարակէք Սրբալուսոյ մէջ յօդուած և ի զգուշութիւն ազգային երկրորդական, որոց, նմանապէս և ձեզ յաջորդութիւն և բարօրութիւն բարեկարգելով, մնամ. * * *

Փարիզէն յետագայ ազգային տեղեկութիւնները կուտան մեզ :

«Փարիզէն Հայոց մատուց, որ վայելապէս վարդարուած է ու հարկաւոր եղած է եկեղեցական ըզգեստները ու զարգերը ըստ բաւականին ունի, որ ըստ օրէ ևս առաւել պայծառանալու վերայ է, իւրեքարպէյէնտիւն արժանապատիւ տէր ֆօհան» :

նէս գիտնական քահանային անխոնջ աշխատութիւնը : Այս պատուական երէցը, որուն հետ են իւր լծակիցը և իւր զաւակները, ամենայն փութով և բարեկարգութեամբ կը կառավարէ զմատուցը, և իւր հոգեւորական պարտաւորութիւնները ըստ արժանոյն կը կատարէ : Աստի անոր այս պարկեղտ ու ազգասիրական ընթացքը՝ զոր ամենայն գովութեան ու քաջալերութեան արժանի կը համարուիք, սիրելի ըրած է զինքը՝ մայրաքաղաքիս լուսաւորչական բոլոր Հայ բնակչաց : որոց թիւը 150 հոգիի կրնայ հասնիլ :

Վսեմափայլ աղա խաչատուր Վաղարեանց հայկազուն սեպուհը, ի պատճառս իւր անձնական տըկալութեանը, ժամանակէ մը ի վեր փարիզ կը զբոսնուի հանգերձ իւր աղնուփայլ ընտանեօք :

ԾԻԼՆ ԱՒԵՐԱՅՐԻ

Այս պատուական հանդէսը, որուն խմբագիր—տնօրէնն է Զմիւռնացի աղա Մարկոս Աղաբեկեան ուսումնական երիտասարդը, ուրաւալ ջորս բերքէ բաղկացեալ է, և ներկայ տարւոյն Յունուարէն ըսկսեալ՝ ամիսը անգամ մը կը հրատարակուի ի Պոլսի :

Յիշեալ ամսակոն տետրակին նպատակը պիտի ըլլայ ազգային բարոյական և մտաւորական յառաջադիմութեանը հոգեով ջափ ծառայել՝ պատմական, ուսումնասիրական և քաղաքական առարկայներու վրայօք խօսելով :

Տարեկան բաժանորդութեան գինն է Թուրքիոյ Հայոց համար՝ վեց արծաթ Մեհիտ կանխիկ վճարելի՝ ճամբու ծախք ի միասին : Իսկ Թուրքիոյ սահմանէն դուրս, բաժանորդին վերայ է ճամբու ծախքը :

Այս հանդիսին գործակալը իզմիրի մէջ, Աղասիեան մեծարգոյ Անտոն աղան է :

Սիրելի մեզ հաւատալ քն ազգային լուսաւորեալ երիտասարդները յօժարամիտ պիտի փութան քաջութիւն և նպատակաւոր ըլլալու Օրէն Աւարտոյի հանդիսին, որ կը խոստանայ օգտակար ծառայութիւններ մատուցանել ազգային մտաւորական լուսաւորութեանը և անոր բարոյական յառաջադիմութեանը :

Մեծարգոյ Պապայեան Վարդապետ ֆէնտին, որ Օսմանեան կայսերութեան ծովային լապտերներուն վարչութեան գործակալն է իշխման մէջ, հոգ տարեր է յօդուած վաճառականութեան և նաւարկութեան, պատուական ցուցակ մի չ'իւնելու : ուր ճշդիւ նշանակուած են, 1865 Յունուարէն մինչև յուլիսի տեմբերի, իշխման նաւահանգիստին մէջ մտած և անկէց ելած ամեն նաւերը և անոնց ինչ ազգի վերաբերեալ ըլլալը :

Այս ցուցակէն կը տեսնուի, որ անցեալ տարին ընդամենը 592 շոգեհաւ՝ 366,346 թոնո պարունակութեամբ, և 3,062 առողատաւոր նաւ՝ 142,132 թոնո պարունակութեամբ, մեր նաւահանգիստը մըտեր են : և անկէց ելեր են 594 շոգեհաւ՝ 367,033 թոնո պարունակութեամբ, և 3542 առողատաւոր նաւ՝ 144,882 թոնո պարունակութեամբ :

Այս շոգեհաւը և առողատաւոր նաւոց թիւը, ըստ գրեցակին կը բաժնուի հետեւեալ կերպիւ :

Օսմանեան. 63 շոգեհաւ՝ 29,800 թոնո պարունակութեամբ, 1995 առողատաւոր նաւ՝ 51,133 թոնո պար. և 413 փոքր նաւեր՝ 906 թոնո պար :

Երկրորդական. 36 շոգեհաւ՝ 27,085 թոնո պար :

Անգլիական. 100 շոգեհաւ՝ 103,598 թոնո պար :

78 առողատաւոր նաւ՝ 14,086 թոնո պար :

Վաղլիական. 134 շոգեհաւ՝ 91,239 թոնո պար :

և 11 նաւ 1325 թոնո պարունակութեամբ :

Ռուսական. 50 շոգեհաւ՝ 15,927 թոնո պար :

և 17 նաւ՝ 2848 թոնո պարունակութեամբ :

Աւստրիական. 166 շոգեհաւ՝ 82,978 թոնո պար :

և 33 նաւ՝ 15,801 թոնո պարունակութեամբ :

Ամերիկայի. 8 նաւ՝ 2438 թոնո պարունակութեամբ :

Իտալական. 2 շոգեհաւ՝ 1201 թոնո պարունակութեամբ :

և 40 նաւ՝ 8739 թոնո պարունակութեամբ :

Բրազիլական. 2 նաւ՝ 506 թոնո պարունակութեամբ :

Սլոնական. 1 շոգեհաւ՝ 508 թոնո պար :

Հոլանդական. 13 նաւ՝ 1895 թոնո պարունակութեամբ :

Նիւթական. 40 շոգեհաւ՝ 14,010 թոնո պար : և

417 նաւ՝ 39,201 թոնո պարունակութեամբ :

Պերսական, 1 նաւ՝ 282 թոնո պարունակութեամբ :

Տանիսական. 2 շոգեհաւ՝ 320 թոնո պար :

Սինգապուրական. 5 շոգեհաւ՝ 1324 թոնո պար :

Օլանդական. 1 նաւ՝ 140 թոնո պար :

Հանդիպում. 2 հաւ. 284 թօնօ պարունակութիւն :
Հանդիպում. 1 հաւ. 295 թօնօ պար :
Հանդիպում. 3 հաւ. 309 թօնօ պար :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, 16 ՓԵՏՐՈՒՆԱՐ

Կայսերական հրապարակաւ, վսեմափայլ Ղազար ընդլը Սէհէմէտ փաշան՝ Կանձուց խորհրդոյն նախագահ անունեցաւ փոխանակ բարձրապատիւ իշաղիլ Սուլթան փաշային :

Վսեմափայլ իշխման փաշային առաջարկութեամբ, որ երկրորդ օրոյն իշխման հրապարակական շինութեան տեսուչ է, Բարձրագոյն Վուլը արժան համարեցաւ քանի մը երկրաշարժ յուղարկել օմման հան զանազան գաւառները : որոց պաշտօնը պիտի ըլլայ հանքային երակները քննել յիշեալ գաւառաց մէջ և անոնց վրայ տեղեկագիր շինելու մաստցանել կայսերական կառավարութեանը :

Տէրութեան Կանձուց խորհրդոյն անդամ վսեմափայլ Գապուլի փաշան, ըստ անօրէնութեան կայսերական կառավարութեան, մօտերս Պրոքսէլ պիտի երթայ շնորհաւորելու համար օգոստոսի Սուլթանին կողմանէ զգահակալութեանը Պէլլիգալի թագաւոր Լէոնտ Երկրորդին :

Օգոստոսի կայսրը Օմմանիէ կարգին առաջին աստիճանը շնորհեց վսեմափայլ Բիշուի փաշային :

Վսեմափայլ Օմմանեան գեաւան Քոստանի Սուլթանին Պէլլիգալի մայրը քրիստոնէական տիկինը՝ ամսոյս 2ին վախճանեցաւ ի հասակի ծերութեան :

Վսեմափայլ ամսոյս 3ին իւր մահակաւցու ընթացքը կրեց Կահիրէի մէջ մօտ Լօղօթէթ Նիքիթի Երկրորդին Պէլլիգալի մայրը, որ իւր հիւանդութեան զարման մի գտնելու նպատակաւ, յիշեալ մայրաքաղաքը գալով էր օգտօնութեան համար :

Վիշապահ խոտիկները, գծադրաբար, ծանր կերպարանք մի ստանալու վերայ է : Պէրուլէն հասած վերջին լրոցը նայելով խոտիկ Քարամ Նենդալիս զլուխը այս աստատմութեան, բազմաթիւ կուսակիցներ դուրս և կայսերական զօրաց դէմ կը պատերազմէ եղբւր : Բայց ինչպէս յայտնի է, Բարձրագոյն Վուլը երկու անգամ օգնական զօրագրներ յուղարկեց ի խրանան : բաց յայտնաւ շողեշարժ նաւերէ բաղկացեալ օմմանեան նաւատորմը մի Նորթայ ծովեղբրը կը պահպանէ : ուր Վաղդիլ տէրութեան և քանի մը պատերազմական նաւեր յուղարկած է : Վսեմափայլ տարակոյս չկայ թէ յիշեալ խոտիկոյ Քարամ վերջապէս իւր յանդուգն և դատապարտելի ընթացքին պատիւը պիտի ընդունի, և շատ չանցած հանդարտութիւնը պիտի վերահաստատուի Վիշապահի մէջ :

Որովհետեւ տասնորդի (էօշիւր) որոց հաւաքման մասին գաւառներէն անդադար դադարներ կուգան Բարձրագոյն Վուլը, իւր թէ վարձակալաց կողմանէ բռնութիւններ կը ընեն երկրագործաց դէմ, կայսերական կառավարութիւնը որոշեց մէյմէկ պաշտօնատար յուղարկել իւրաքանչիւր գաւառը, որ պէտքի այս որոց հաւաքուելուն տեսչութիւն ընէ : Վրսուի նաեւ թէ տասնորդի հաւաքման համար նոր կանոնադրութիւն մի շինուած է :

Վիշապահի փոխարքայ իւր պալատին տեսուչ հասան փաշան յուղարկեց ի մայրաքաղաք, իւր միւլիթարական յարգանքը մատուցանելու համար իւր եղբորը իշաղիլ Սուլթան փաշային որուն մայրը, ինչպէս յայտնի է, մօտերս վախճանեցաւ ի Պոլիս Բարձրապատիւ իսմայիլ փաշան, իւր եղբորը օրինաւոր տիկնոջին փարատելու համար կը հրաւիրէ նաեւ զինաղիլ Սուլթան փաշան, որ ճանապարհորդութիւն մի ընէ յիշեալ տղայ, և այս բանին համար իւր յատուկ շողեշարժ Վրսուի Բարձրութեան հրամանացը ներքե կը գնէ :

Պալատէն մէջ ամսոյս 11ին յուղարկուեցին մի պատահեր է, յորմէ ստիպեալ Քուլա Տիւրօղ-Իշխանը իւր աթոռէն քաշուեր է : Վսեմափայլ տեսուչ փաշան կառավարութիւն մի և պաշտօնէից ժողով մի հաստատուեր է, և կը յաւելուն թէ իշխան տրի կոմսը, որ Պէլլիգալի թագաւորին եղբայրն է, Սուլթան-Վալիդի իշխան հրատարակուեր է :

Վսեմափայլ Ս. Վալիդ Էֆէնդի, որ առժամանակեայ բարձր պաշտօնիւ մը փարիզ և Լոնտոն կը պտնուէր, այս օրերս կը պաշտօնէ ի Վ. Պոլիս :

ԶԻՆՈՒՆԻՆ, 49 ՓԵՏՐՈՒՆԱՐ :

Օգոստոսի Սուլթանը տեսնելով զինքանման և հատարում ծառայութիւնները զորս նահանգիս ընդհանուր կառավարիչ վսեմափայլ Սուլթան փաշան անդադար կը խափարկէ իւր վեհապետին և տէրութեանը, բարեհաճեցաւ, յապաքոյց իւր կատարելալ գոհունակութեանը, ընդարձակել Վրսուի Վսեմութեան իշխանութիւնը ի մասին կառավարչութեան նահանգիս : Եւ այս բանին համար Մեծ-Եղարդապատիւ յատուկ հրամանադիր մի կը ստանալ մօտերս :

Վսեմագոյն թագուհոյն որդին բարձրապատիւ Սուլթան իշխանը իւր կեղծադրութեամբ յաղարկեց վսեմափայլ Սուլթան փաշային ի յիշտակ և ի շնորհակալութիւն մարդաբարկան ընդունելութեանը, որ անցեալ տարի իշխանին անցած ժամանակը եղաւ իրեն նա հանդիս ընդհանուր կառավարչին :

Վրադրոյս նախընթաց թուով ծանուցիւր թէ խոտիկոյն նահանգին մէջ Եֆօրէք հաճի Սուլթան փաշան, իւր լծակիւր և իւր զաւակները սոսկալի անդիմութեամբ մի սպանուեցան աւաղակներէ : Այս եղանակը գործնէր, քաղաքիս ոստիկանութեան մարդիկներէն բռնուելով, դատաւորաց առջեւ քննուեցան և իրենց գործած ռմիշը խոտուեցան : ուստի ըստ օրինաց ի մահ դատապարտուելէ ետեւ, կիրակի օրը առաւօտուն կախուեցան ամենքն ալ, որոնք չորս հոգի էին :

Վիշապալ շարժու գիշեր ժամանակ թէպէտեւ քանի մը զոգրութիւններ հոյան քաղաքիս մէջ, բայց ոստիկանութեան տեսուչ մեծաւոր Եւսէն աղային ջանքով, չարադրութիւններ բռնուեցան և ի բանտ դրուեցան :

Վիշապահ բարեխառն Սուլթանը և Կոստանդնուպոլիսի Պատրիարք անկախապաւ տէր Պօղոս սրբազան Սրբապետին իւր կողմանէ փոխառաջարկեց յաւելարկած է արժանաւորութիւն տէր Կոստանդնուպոլիսի վարդապետը : որ երկէ հասաւ Վալիլը և բազում յարգանք ընդունուեցաւ թէ քաղաքիս աղային վարչութեան և թէ բարեխառն ժողովրդին :

ԵՄԵՆԻՍԵՐԵԿԱՆ

Թէպէտեւ բամպակին վրայ Եւրոպայէն հասած լուրերը այնքան քաղաքական չեն, այնու ամենայնիւ այս շաբթու 1000 հակի չափ վաճառուեցաւ, որոց մեծ մասը Սպանիայի համար : Սպանիայի բամպակը՝ ըստ տեսակին գիւրգիւնու է 950-970 զուրուշի կենդինարը, նմանապէս Քրքաղաճի, Եւստանի և ուրիշ քաղաքաց բամպակները 820էն մինչև 880 ծախու առնուցիւր կան : Եւրոպայէն փեարուարի 16-28էն հասած հեռագրական լուրերը կը ծանուցանեն թէ իշխանի աղէկ բամպակները (բայց ոչ առաջին տեսակը) 16 1/2 մինչև 17 1/2 բէնայի ծախուեր են : Բաղադրիս մէջ գտնուած պատաստ բամպակը հազիւ թէ 4000 հակի կը հասնի : Փալատաւոր քիշ մը կուղուի, մանաւանդ աղէկ տեսակը, և բաւական ապրանք վաճառեցաւ 90էն 110 զուրուշի կենդինարը :

Ոչխարի բուրդը լուացուած տեսակէն այս շաբթու 250 կենդինար ծախուեցաւ 700ի կենդինարը :

Տորոն (քէօքպոյս) հանգարտութեան մէջ միշտ, այսու ամենայնիւ քիշ մը բան վաճառեցաւ 220-250 զուրուշի կենդինարը :

Այս շաբթու միայն 14 ջվալ ճէհրի ծախուեցաւ 18 զուրուշի օխան :

Յօրենի գինը քիշ մի իջաւ և աղէկ ապրանքին արժէքը 32-34 զուրուշի քիշէն :

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Յունաց Ալիս Ֆորիին Եկեղեցոյն պատին կից, Մաղիթիոս գրքավաճառին խանութին քով գտնուող տեսակ քալի կը ծախուի շատ ածամ գիներով : ուստի տարակոյս չկայ բէ ծախու առնուցիւր մեծապէս զոն պիտի ըլլան :

ՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԻՆԵԿԻՐ

Ուրաւալ 40 Էրեւն քաղկացեալ տեւրակ մըն է տաճկերէն հայերէն աշխարհաբառ լեզուի բարգմանեալ : որ մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ օսմանկան պատմական օրինաց վրայ : Ուստի

Փութրաստանի մէջ բնակող մեր ազգայնոց ամենահարկաւոր բան մըն է այս տեւրակը : որ իւրաքանչիւր այս տեւրակին ան տեւրակին ան տեւրակին կը ծախուի և պարտաւորութիւնները կը ստիպեցնէ և պարտաւորութիւնները տրուելու պատիւները կը ընդունակէ :

Պատմական օրինակիւրը տպուած է ի Կ. Պոլիս ի տղարանի Մասիս քաղաքին և կը ծախուի ամեն Հայ գրավաճառաց քով ի գին 40 զուրուշի հատը :

ՀԻՄՆԵՐԻՆ ԲԱՐԵԿԱՍԵ

ԴԵՂԱՆԿԱՅԻ ՀԱՂԼՈՒԻԷ

Մարդոց զգային գրութեան (սէնթ) շատ յոգնած ըլլալը ստիպել ախտ մըն է և զիջերուն ամենափոքրիկ շարժումը կամ զբոսը կը խանգարէ զայս և յոյժ : Կան զի ուր գտնուէ անոր դէպք : Միակ դէպք այս է : քիշ իմ գինի, քաղաքի, և ողբի ըմպելիք : և անի աղէկ կըլլայ որ բոլորովին հեռանա տնոցմէ, և ամենին իմանա : նմանապէս խոհմէ մի խմբ, և անոր տեղ լծել լծել (չայ) գոհ եղբ : Կարելի է գտնել շափ մաքուր օգ ծծէ, ամեն գիշեր իմ գիշերահաճութեան երբ կամ շոր հատ կըլլէ, շատ միս կեր և համեմունք (սալա) հեռի կեցիք : Եթէ այս օգտակար կանխանքը ճշտութեամբ ի գործ դնելու ըլլաւ, միտքը շուտով պիտի հանդաւորուի, մտքիդ առողջ պիտի ըլլայ և պիտի մոռնաս թէ զգայ շարժումն ունեցար :

ԵՄԵՆԻՍԵՐԵԿԱՆ

Այս գործարանաց վերաբերեալ ամեն հիւանդութեանց մէջ թէ կըլլան շափ տեսիլ զբաղել կըլլան կամ բաւական չեն ըլլալ : Եթէ քաղաք կամ առաւել երկրամէջ կը հասնին կամ թէ անոնց մէջ ցաւեր կը զգանան մէջքին համապատասխանած մասը : Այս ամեն հիւանդութեանց ժամանակը պէտք է հարկաւ գեղահատերը ամենու տպեալ հրահանգաց համեմատ և անոր սպեղանիով չըլլէ երկրամէջ վարի կողմը անկողին մանկու ժամանակը : Այս դարմանը անմիջական օգնութիւն մի պիտի մատուցանէ, այնինչ ուրիշ դէպքը զուր տեղը գործածուած պիտի ըլլան :

ՍՏԵՄԵՐԻՆ ԵՄԵՆԻՍԵՐԵԿԱՆ

Ո՛ր և է գիշ մի չկրնար ստանդի գործութիւնը նորոգել և աղէկցնել զայն շուտով : Ինչպէս այս գիշահատերը : որոնք անբարեխառնութեան կամ վատ լծար կերակուել պատճառաւ բոլոր լծութեան լծութիւնը կը վանեն և կը հասնին ի լեւալի (սէնթ) : որուն գործողութիւնը կը կարգադրեն : քիշ բաւ : ստալիկ ձգտան (սէնթ) : գէպերու մէջ սքանչելի ներգործութիւն մի ուրիշ և լեւալի ու ստալիկ ամեն անկարգութիւնները միշտ կը բժշկէ :

ԲՈՐԲՈՐԻՍԻՆ ԹՈՒՐԵՄԵՆԻՆ (ԿՈՒՆԵՐ) ՀԱՂ ԵՒ ՀԱՐԲՈՒԼԻ

Շնչաւորութեան վերաբերեալ գործարանաց հիւանդութիւնը ամեն ախտն աւելի յաճախ կը պատահի և երբեմն աւելի վտանգաւոր է : Անոնց գործողութեանց անկարգ ընթացքին առաջին նշանները կրնան միշտ կարգադրուիլ : Հարկաւ հաշտակար գեղահատի միտքով : Անոնք շուտով կը դարմանեն արեւուն ուր և է անստանալիկ անդադարութիւնը, կը լծել լծել խցուած շնչաւորութեանը, կը բարեխառնեն : Շնչաւորութեան ստալիկ արագութիւնը և կարգաւ լծին կուտան շնչաւորութիւնը և լծութեան գիւրու լծութեան ու կանաւորապէս գործելու : Այս գիշահատերը իրենց մաքրողական գործութեանը կը սրեն արիւնը ամեն աղտոյնութիւններէ, և այս եղանակաւ : Կը գործեն զգուշութիւնը (սէնթ) ընդդէմ ձիւրուկան ախտի : Շնչաւորութեան և ուրիշ լծարային տկարութեանց :

ՏԱՐԵՄԵՆԻՆ ՄԱՐԴԻՆԵՐԻՆ ԲԱՐԵԿԱՍԵ

Տկարութեան, լծուելութեան և զգայութեան գէպերու մէջ, որոնք որ և է բնական կամ գործարանաց վտանգութեան յաւաք եղած են, այս գիշահատից պաշտել և նորոգել ներգործութիւնը մեծապէս օգտակար է : քանի մարտողութիւնը կը վերահաստատուի, մարտողն ամեն հիւանդութեանը կը կանխարգել, զգային գործութիւնը կը գործողի, հիւանդութիւնը կը յարգարէ և վերջապէս առողջութիւնը ձեռք կը բերէ :

Հարկաւ գեղահատերը ամեն օգտակար գէպերն են հեռանալ հիւանդութեանց համար :

Շնչաւորութիւն, Բոլորապատիւ, Թորապատիւ, Մարտողի ախտ, Տեսաւորութիւն, Յարկաւորութիւն, Ինիթ (սէնթ), Զարգողութիւն, Միջադեպութիւն, Հարկաւորութիւն, Կանաւորութիւն, Բորբորութիւն, Ծիւրակաւորութիւն, Կալուկ, Կիւրը ընդդէմ, Թանէ (սէնթ), Բարեխառն արտ, Կանաւորութիւնը կախող պարանոցի, Բար կամ ինք միջաւանց, Վերնորութիւն, Նոցի, Մարտողի հիւանդութեան, Կարգաւորութիւնը զլծարային լծին, Թիւր, Փողացաւ : Կիրորութեան ախտ, Խցողութիւն :

Այս գիշահատերը, որ կը շնչուի Հարկաւ բժշկին անձնական վերաբերեալութեանը, կը վաճառի իւր գործարանը ի Լոնտոն, Սիւրբուր կողմէ լծարը թիւ 243, ի գին 1 և 1 1/2 ջվալի, 2 3/4 և 4 1/2 ջվալի տուփը, ըստ մեծութեան տիպի : Կիւրել արժան է որ տպեալ հրահանգներ կան ամեն լեզուով, որոցմէ մէկ հատ կը գտնուի իւրաքանչիւր տուփին մէջ ի տեղեկութիւն հիւանդաց, ամեն պարագայից մէջ :

Թորապատիւ—տէր քաղաքիս, Կ. Պոլիս Կ. Պոլիս :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԴԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏՆԱՆ